

Introduksjon til temanummer om miljø og klima

Gisle Andersen

Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen

Ragnhild Sollund

Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Universitetet i Oslo

Med dette nummeret av *Sosiologi i dag* har vi ønsket å fokusere på miljø-sosiologiske analyser av dagens samfunn. Miljøproblemer har fått en stadig større plass innenfor samfunnsfaglige disipliner etter som konsekvensene av skade på miljø, og dermed også for mennesker og andre arter er blitt tydelige. Fagfeltene har fått egne betegnelser som *green economics* og *green criminology*, og i Norge og Sverige *Miljøsosiologi*. Miljøproblemer kan knyttes til menneskesamfunnets utforming og organisering, til hvordan enkeltindivider tenker og handler og konsumentpraksiser tilknyttet bl.a. normer og ideologier. Miljøsosiologien omfatter derfor en rekke ulike tema og analytiske nivåer. Et fellestrekk er likevel at analysene som hovedregel direkte eller indirekte belyser relasjonen mellom mennesker og ”naturen”. Hvordan denne relasjonen kan og bør forstås er fremdeles omdiskutert innenfor fagfeltet. I den sammenheng er den pågående debatten om begrepet antropocen relevant. Det viser til at den menneskelige påvirkningen på jordkloden er så omfattende at vi kan omtale dette som menneskehetens tidsalder.

Den første artikkelen, av Rolf Lidskog: *Vad er samhället? En kritisk granskning av begreppet Antropocen*, diskuterer nettopp betydningen av begrepet som narrativ og den miljøvitenskapelige forståelsen av miljøproblemer i dagens samfunn. Lidskog viser hvordan antropocen-narrativet har røtter tilbake til 1960-årenes fokus på menneskeskapt problemer tilknyttet f.eks. overbefolkning (et tema som til tross for befolkningsveksten siden den tid i dag knapt nevnes), forurensning, bruk av kjemikalier etc. Antropocen har en diagnostisk

funksjon, og retter oppmerksomheten mot kuren som må til for å redde oss fra miljøproblemene. Samtidig er antropocen som narrativ utfordrende fordi det er fleksibelt og dynamisk. Dermed gir det også grunnlag for debatt, som utmales i artikkelen. Et poeng er at samtidig som narrativet gjør mennesket til den sentrale aktøren i antropocen, tilbyr det ingen oppskrift på hvordan mennesket kan snu utviklingen. Det er også en fare for at det fungerer reduksjonistisk ved å definere ”sikre” grenser for menneskelig påvirkning som karaktertrekk ved ”naturen”, samtidig som de sosiale prosessene som produserer problemene kommer i bakgrunnen. På dette grunnlag etterlyser Lidskog flere sosiologiske bidrag, idet han konkluderer med at dersom antropocen skal være en forandrende kraft i samfunnet, kan en ikke kun ta hensyn til naturens kompleksitet, men man må også ta hensyn til samfunnets.

Globale klimaendringer er en av de viktigste årsakene til antropocen. De tre siste artiklene analyserer ulike dimensjoner ved dette problemet. Den andre artikkelen av Bård Lahn og Göran Sundqvist: *Et fast punkt for klimaet? Vitenskap og politikk i den svarte ”Bali-boksen”* problematiserer rollen til naturvitenskapelig ekspertise i de internasjonale klimaforhandlingene. Betydningen av ekspertise for hvordan vi forstår og handler i forhold til miljøproblemene er et tema hos Lidskog, i denne artikkelen er det gjenstand for nærmere analyse. Utgangspunktet er hvordan en liten faktaboks i en delrapport til FN’s Klimapanels fjerde hovedrapport, kom til å spille en hovedrolle i internasjonale klimaforhandlinger på politisk toppnivå. Kjernen i faktaboksen var at den ga tall for scenarier for kritiske klimaendringer og for hvor store utslippsreduksjoner ulike land måtte bidra med. Disse tallene ble forstått som nøytrale og upolitiske, og ble et konkret utgangspunkt for forhandlinger som ble støttet av sin vitenskapelige tyngde. Imidlertid ble det etter hvert tydelig at tallene også var bygget på hvilke utslippsreduksjoner som var politisk realistiske i ulike land, og normative vurderinger om hva som ville være en rettferdig fordeling av byrden med å gjøre slike reduksjoner. Dette førte til at det ble stilt spørsmål ved boksens vitenskapelige etterrettelighet og den mistet mye av sin gjennomslagskraft som faktagrunnlag for forhandlinger. Lahn og Sundqvist drøfter derfor den vitenskapelige kunnskapens politiske dimensjon. Problemet er blant annet at den politisk relevante kunnskapen vanskelig kan være helt fri fra politiske vurderinger. I stedet for å etterspørre en helt ”ren” vitenskap, argumenterer de for at en vitenskap som er åpen om sine politiske forutsetninger, og hvordan den inngår i et samspill med politiske beslutningsprosesser, vil gi det mest produktive grunnlaget for de internasjonale klimaforhandlingene.

I den tredje artikkelen retter Eirik Frøhaug Swensen det sosiologiske blikket mot klimadebatten i Norge. *”Mellom klimanødvendighet og teknologisk tvil” – miljøbevegelsens rolle i karbonfangst og -lagring (CCS)*” gir et innblikk i hvordan ulike miljøorganisasjoner forholder seg til og vurderer CCS som tiltak for å redusere klimagassutslipp. Swensen viser hvordan miljøorganisasjonene Bellona og Zero har inntatt rollen som teknologiekspert på dette feltet. De har vært sentrale for å forme statusen CCS har fått i den norske klimadebatten. Dermed har de fått en sentral posisjon, men også bidratt til at debatten har blitt teknologiorientert på en måte som kan legge begrensninger på den bredere offentlige samtalen rundt disse spørsmålene. Det siste poenget kommer ikke minst frem gjennom hvordan andre, og medlemsbaserte miljøorganisasjoner forholder seg til denne teknologien.

Den fjerde artikkelen, av Gunnar Vittersø og Unni Kjærnes; *Kjøttets politiske økonomi – usynliggjøring av et betydelig miljø- og klimaproblem*, diskuterer et annet betydelig problem for klimaet, nemlig vårt økende kjøttkonsum. Forfatterne viser hvordan kjøttkonsumet ikke bare har betydelige skadelige effekter for miljøet i form av avskoging og miljøutslipp (i tillegg til de betydelige dyrevelferdsmessige omkostningene ved en øket kjøttproduksjon gjennom industrialiseringen av landbruket), men også hvordan denne utviklingen har vært villet og politisk styrt, bl.a. gjennom tollmurer og statlige subsidier. Kjøtt er gått fra å være et produkt som ble brukt to, tre dager i uken til å bli spist opptil flere måltider om dagen. Fra å spise 49 kg kjøtt per person på 1950-tallet, spiser gjennomsnittsnordmannen nå 80 kg per år, samtidig som man for å møte klimaproblemene må ned til 30 kg per person. Politiske vedtak legger likevel til rette for økt produksjon og konsum av kjøtt. Dette ivaretar landbruks- og matindustriens interesser og ser ut til å møte liten motstand. Artikkelen konkluderer med at problemene i liten grad kommuniseres i offentligheten, bagatelliseringen av problemet er et dårlig grunnlag for mobilisering av forbrukere mot et redusert kjøttkonsum.

Til slutt i nummeret følger to bokanmeldelser: Morten Tønnessen anmelder Rune Ellefsens (2013) *Med lov til å pine: Om bruk og beskyttelse av dyr*, og Oddgeir Osland anmelder Knut H. Alfsen, Dag O. Hessen og Eystein Jansen (2013) *Klimaendringer i Norge – forskernes forklaringer*.